

УДК 37.048.4

КАР'ЄРНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Валерій Орлов,

*доктор педагогічних наук, професор, головний
науковий співробітник відділу виховання і
професійної кар'єри Інституту професійної*

освіти НАПН України,

<https://orcid.org/0000-0002-1843-390X>

e-mail: v.f.orlov@ukr.net

Анотація. У публікації йдеться про сутність, роль і значення процесу формування кар'єрних орієнтацій у виховному процесі закладів П(ПТ)О в сучасних умовах. Поняття «кар'єрні орієнтації» позиціоновано як соціально обумовлені та психологічно вмотивовані спонуки індивіда до побудови кар'єри, що істотно залежать від визначених пріоритетів у системі цінностей, соціально-психологічних настанов, життєвого досвіду, а також потреб здобувачів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти.

Ключові слова: кар'єра, кар'єрні орієнтації, соціальне буття, уявлення про кар'єру, професійне і життєве самовизначення, тьютор, коуч.

CAREER ORIENTATIONS OF VOCATIONAL EDUCATION STUDENTS

Valerii Orlov,

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief
Researcher of the Department of Education and
Professional Career of the Institute of Vocational
Education of the NAES of Ukraine*

Abstract. The publication deals with the essence, role and significance of the process of forming career orientations in the educational process of IVET institutions in modern conditions. The concept of «career orientations» is considered as socially conditioned and psychologically motivated incentives of an individual to build a career, which significantly depend on the defined priorities in the system of values, socio-psychological

guidelines, life experience, as well as the needs of applicants for professional (vocational-technical) and specialized pre-higher education.

Keywords: career, career orientations, social existence, ideas about career, professional and life self-determination, tutor, coach.

В сучасних умовах, що характеризуються зростанням ступеня невизначеності, варіативністю соціального буття, глобалізаційними та євроінтеграційними процесами в економіці тощо, постійно змінюються вимоги до професійної кваліфікації фахівців. У такій ситуації сучасному фахівцю, орієнтованому на професійний розвиток, уже недостатньо отримати професійну освіту й мати відповідні знання й уміння в рамках своєї професії. Він повинен сформувавати в процесі навчання уявлення про власну професійну кар'єру, розвинути навички активної поведінки на ринку праці та навчитися управляти своїм професійним розвитком впродовж фахової діяльності, сприймати, акумулювати й застосовувати у фаховій діяльності інформацію із суміжних галузей тощо.

За даними дослідників у переважній частині випускників закладів П(ПТ)О, які перебувають на «старті професійного і життєвого самовизначення», виникає проблема вибору, що задовольняв би їхні інтереси і потреби, а також потреби суспільства в трудових ресурсах. У стані війни суспільство не завжди має можливість допомагати їм цю проблему вирішувати. В результаті надлишок молодих фахівців залишається без роботи і це призводить до дисбалансу на ринку праці й обмежує можливості їхньої професійної реалізації. У процесі пошуку роботи безробітна молодь стикається із певними психологічними труднощами. Причин можна назвати багато, але серед них є та, на яку може впливати педагог – відсутність в учня (студента) внутрішньої готовності до активних дій, невміння змінити попередні установки, мотивацію поведінки в нових ринкових умовах, а все це разом – відсутність кар'єрних орієнтацій і кар'єрної компетентності.

Існує широкий спектр характеристик самого поняття «кар'єрні орієнтації» – як важливого фактору оптимального вибору, планування і реалізації професійної кар'єри майбутніми фахівцями. Формування кар'єрних орієнтацій – це складна динамічна система кількісних і якісних змін, що в той чи інший спосіб відбуваються у свідомості здобувачів професійної освіти і пов'язані з їхнім віком та збагаченням

життєвого досвіду. Характер змін переважно відповідає соціальним умовам, в яких вони живуть і певною мірою залежать від індивідуальних особливостей психіки. Молодим людям, які вступають у заклад П(ПТ)О обов'язково розповідають про переваги тих чи інших професій. Під час занять викладачі, мотивуючи пізнавальну діяльність майбутніх кваліфікованих робітників, звертають увагу на роль, значення, функції знань і вмінь, що є життєво значущими для майбутньої професійної кар'єри і тому мають бути добре засвоєними (Пригодій, 2008).

Початковим етапом у формуванні кар'єрних орієнтацій учнів є формування уявлень про професію, а далі – про можливе професійне майбутнє, визначення ціннісних орієнтацій особистості, мотивів навчання і підготовки до професійної діяльності, ставлення до професії і соціально-професійного статусу, життєвого досвіду і уявлень про професійний успіх. Цінності – це те, від чого людина ніколи не відмовиться. Наприклад, від ідеї, яка її надихає, або сенсу життя («заради чого стараєшся, якої мети хочеш досягнути, якими засобами, якого результату очікуєш, яким уявляєш собі свій життєвий і професійний успіх?»).

До системи ціннісних орієнтацій, пов'язаних з професійними спрямуваннями людини, відносимо – сенс праці, заробітну плату, добробут, кваліфікацію, кар'єру, соціальний стан та ін. Структура ціннісних орієнтацій і пріоритетні потреби особистості визначає мотивацію поведінки особистості в професійній сфері, служить своєрідним «каркасом» відповідних дій і вчинків. Факторами впливу на формування кар'єрних орієнтацій є соціально-психологічні настанови і потреби.

З цією метою вивчаємо проблеми професійного самовизначення, проектування кар'єри, змісту підготовки до кар'єрного розвитку майбутнього фахівця (ознайомлення з типологіями кар'єри та її стадіями, моделями кар'єри, кар'єрними стратегіями і етапами кар'єри). При цьому спираємося на дослідження в галузі психології і соціології щодо класифікації криз професійного становлення особистості, зокрема мова йде про типологію особистості фахівця (основні типи акцентуації характеру) та їх використання у кар'єрній діагностиці, систему цінностей та кар'єрне зростання, фактори та критерії успішної кар'єри.

Результатом такої роботи вважаємо формування кар'єрної зорієнтованості здобувачів професійної освіти. Впровадження технологій формування кар'єрних орієнтацій і розвитку кар'єрної компетентності свідчать про те, що процес формування уявлень про професійний успіх і розвиток кар'єрної компетентності змінюють на краще ставлення молоді до навчального процесу, сприяють розвитку кар'єрної мотивації і зростанню якості професійної підготовки, зростає відповідальність, прагнення до самопізнання, саморозвитку і самовдосконалення.

Формування кар'єрних орієнтацій є неможливим без самопізнання і самовизначення. Людина повинна орієнтуватись в тому, яка вона сама. Одним з таких варіантів самовизначення можемо запропонувати перелік типів характеру, який є передумовою тої чи іншої зорієнтованості майбутніх фахівців:

До числа практичних рекомендацій ми відносимо впровадження у систему консультування кар'єрного коучінгу і кар'єрного тьюторінгу, тобто технології консультування з питань *кар'єрного просування*, при якій коуч (тренер) формулює питання таким чином, щоб той самостійно прийняв найбільш прийнятне рішення для подальшого розвитку кар'єри, а також психологічного й організаційного супроводу професійної кар'єри фахівця на її ранніх етапах (тобто під час навчання).

Кар'єрний коучинг – це технологія консультування з питань кар'єрного просування, при якій коуч (тренер) задає своєму підопічному питання таким чином, щоб той самостійно прийняв найбільш прийнятне рішення щодо подальшого розвитку кар'єри. Людина, з якою працює кар'єрний коуч, усвідомлює, що робить, самостійно визначає способи досягнення результату і, тим самим, бере на себе відповідальність за прийняти рішення і сам відповідає за якість досягнутого результату в кар'єрі.

Кар'єрний тьюторинг – психологічний і організаційний супровід професійної кар'єри фахівця на її ранніх етапах (вже в ході навчання). У ході кар'єрного тьюторінгу здобувачі освіти старших курсів отримують рекомендації з працевлаштування, тобто ведеться кар'єрне консультування.

Схема кар'єрного тьюторінгу охоплює включення студентів до проектування кар'єри, наставництво, формування навичок адекватної самооцінки, моніторинг очікування та кар'єрних установок студентів,

а також змін особистості випускника. У результаті проведення кар'єрного тьюторінга на момент завершення навчання здобувач має трудовий досвід у обраній ним сфері діяльності. Перед ним уже не стоїть питання працевлаштування та початку професійної кар'єри – він вже реалізує індивідуальну стратегію власної ділової кар'єри.

Отже, щоб процес формування кар'єрних орієнтацій здобувачів професійної освіти набув стабільності і трансформувався у динамічну систему розвитку кар'єри, викладачі закладів професійної освіти мають оволодіти педагогічними технологіями формування і розвитку кар'єрних орієнтацій. Методичні рекомендації щодо організації консультування з професійної кар'єри, застосування педагогічних технологій та інші розробки відділу виховання і професійної кар'єри можуть бути корисними для викладачів і студентів, а також широкого кола громадян, які цікавляться проблемами професійного майбутнього української молоді.

Список посилань

Орлов, В. Ф. (2003). *Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін: монографія*. Наук. думка.

Базиль, Л., & Орлов, В. (2023). Концептуально-парадигмальні виміри підготовки здобувачів професійної освіти до молодіжного підприємництва. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*, 53, 31–39. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2023_3_5

Алексєєва, С. В., Гриценко, І. А., Закатнов, Д. О., Кузьмінська, Л. Д., & Орлов, В. Ф. (2019). *Психолого-педагогічні тренінги у системі консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів: навчальний посібник*; за редак. Д. О. Закатнова. Полісся. <https://lib.iitta.gov.ua/717525>

Пригодій, М. А. (2008). Вплив технічних задач на активізацію пізнавальної діяльності учнів під час профільного навчання. *Молодь і ринок*, 6(41), 68–71.